

Tentoonstelling Liturgische gewaden en lijkwade

St Aloysiuskerk 6 en 13 sept. 2025

Inleiding

Aanleiding voor deze tentoonstelling is de jaarlijkse Parade Puur Oost van 6 sept. en de Open Monumentendag van 13 september.

De St. Aloysius presenteert in een kleine tentoonstelling een selectie van haar liturgisch gewaden zoals deze worden gebruikt in de westerse ritus, meer specifiek de Rooms Katholieke. Ook te zien zijn enkele attributen uit de oosterse ritus van de Oekraïens Katholieke Kerk, waaronder de opstelling van de in de liturgie van de Goede Week gebruikte lijkwade van Jezus.

Hieronder vindt u een korte beschrijving van de liturgische gewaden en in het bijzonder die van de kazuifels en koorkappen.

Ook vindt u een korte uitleg van de praktijk rond de hier tentoongestelde lijkwade uit de oosterse ritus.

En natuurlijk bent u ook van harte uitgenodigd de kerk te bezichtigen.

Dank voor uw belangstelling.

Het St. Aloysiusberaad.

Liturgische gewaden: ze geven een functie weer. Een priester representeert. Hij is er namens het instituut kerk.

Een **kazuifel** is een mouwloos opperkleed dat gedragen wordt door de priester als hij de eucharistie viert. Het kazuifel draagt de priester over de andere liturgische kleding (albe, stola en cingel (zie onder)) heen.

Een kazuifel vormt doorgaans een geheel met een bijpassende stola, manipel, bursa en kelkvelum (zie onder). Het woord "kazuifel" komt van het Latijnse woord "casubulum", "casibulum" of "casula," met de betekenis "klein huisje". Er zijn verschillende kleuren kazuifels. De kleur van stola, manipel, bursa en kelkvelum zijn hetzelfde als die van het kazuifel. De kleur wordt bepaald aan de hand van de kalender van het kerkelijk jaar.

De in de viering gebruikte kleur van het kazuifel hangt af van de tijd in het kerkelijk jaar.

Liturgische kleuren

- Groen wordt gedragen in de tijd door het jaar. Het is de kleur van de hoop.
- Rood wordt gedragen op feestdagen van de Heilige Geest (bijvoorbeeld Pinksteren en bij het vieren van het heilig vormsel), op Palmzondag en Goede Vrijdag en op feestdagen van martelaren (bloed), bijvoorbeeld op tweede kerstdag (26 december, St.-Stefanus).
- Paars wordt gedragen in tijden van inkeer en boete: de advent en de vastentijd. Ook wordt paars tijdens uitvaarten gedragen.
- Wit is de feestkleur van de meeste (hoog)feesten, zoals Pasen en Kerstmis. Bij Mariafeesten worden soms witte kazuifels met blauwe accenten gedragen, omdat

geheel blauw (in het westen de kleur van Maria bij uitstek) alleen op enkele plaatsen is toegestaan.

- Goud wordt op hoogfeesten gedragen als vervanging van wit, om een extra feestelijk tintje te geven.
- Roze hoort te worden gedragen op de derde zondag van de advent, zondag Gaudete en de vierde zondag van de veertigdagentijd, Laetare. Roze is een mengsel van wit en paars, de kleur die de priester in het midden van een boetetijd draagt om te laten zien dat het paars binnenkort wit zal worden. Omdat een kazuifel dat slechts twee dagen per jaar wordt gedragen voor veel parochies te kostbaar is, wordt roze niet overal gedragen.
- Zwart was tot de liturgische hervorming de traditionele kleur voor uitvaarten en Allerzielen (in het oude missaal ook voor Goede Vrijdag). Het is de kleur van rouw.

De **koorkap**, **koormantel** of **vespermantel** is een tot aan de voeten hangend, breed liturgisch gewaad dat gedragen wordt door priesters, diakens en subdiakens van de Rooms-Katholieke Kerk bij bepaalde plechtigheden zoals een gebedsdienst, tijdens het lof en bij sacramentsprocessies. Bekende voorbeelden van koorkappen vindt men in Nederland in de collectie van Museum Catharijneconvent te Utrecht.

De Lijkwade

Als we het over de Lijkwade hebben begrepen we niet altijd volledig de betekenis ervan en kennen we niet altijd de historische oorsprong van dit heilige voorwerp.

De Lijkwade is een vereerd christelijk beeld, uitgevoerd op doek, dat het Lichaam van Jezus Christus weergeeft nadat Hij van het kruis is gehaald. Het is een symbool van de opofferende liefde van de Verlosser, Zijn nederigheid, hoop op de wederopstanding en de eenheid van de gelovigen.

De Lijkwade neemt een bijzondere plaats in in de christelijke liturgische en spirituele traditie en combineert elementen van iconografie, liturgisch gebruik en volksvroomheid. De verering ervan heeft een diepe theologische en symbolische betekenis, vooral tijdens de Goede Week.

In de oosterse ritus helpt de Lijkwade de gelovigen om drie belangrijke gebeurtenissen uit het leven van de Verlosser beter te begrijpen: het lijden, de dood en de verrijzenis. Het gebruik ervan is verbonden met de oude traditie van het eren van de begrafenis van Christus.

De evangelist Marcus vertelt: 'Jozef van Arimathea ... ging moedig naar Pilatus toe en vroeg om het lichaam van Jezus' (Marcus 15:43), en 'legde het in een graf dat uit de rots was gehouwen' (Marcus 15:46b). Zo wordt de Lijkwade in de eredienst een symbolische weergave van het graf van de Verlosser en een uiting van diep respect voor Zijn Lichaam. De bekendste relikwie van dit type is het Lijkwade van Turijn — een doek waarop volgens de overlevering op wonderbaarlijke wijze het beeld van Christus na Zijn dood is afgebeeld. In de Byzantijnse en oosters-christelijke traditie raakten geborduurde of geschilderde lijkwaden vanaf de 14e-15e eeuw wijdverbreid. Hun vervaardiging was een bijzonder artistiek proces: ze werden besteld bij meester-borduurders en iconenschilders en werden niet alleen een versiering van de tempel, maar ook een van de meest vereerde heilighdommen.

De Lijkwade is dus niet alleen een liturgisch attribuut, maar ook een diepgaand symbool van het geloof, dat de eeuwenlange geschiedenis, de theologische leer en de spirituele tradities van de Kerk belichaamt en de gelovigen helpt om het mysterie van de dood en de verrijzenis van Jezus Christus dieper te beleven.

Andere niet tentoongestelde gewaden

De **schouderdoek** (schoudervelum, **amict** of **humeraal**) is een rechthoekige linnen doek met twee lange dunne linten eraan, die in de katholieke liturgie gedragen wordt als halsdoek. De amict is vooral bedoeld om te zorgen dat meer kostbare paramenten, zoals kazuifels en dalmatieken niet bezoedeld worden door het zweet van de celebranten. Tevens zorgt de amict ervoor dat de onderkleding van de geestelijke niet zichtbaar is rond de hals. Zo zorgt de amict tevens ervoor dat de puur liturgische rol van de diegene die het draagt benadrukt wordt. Het velum is vaak rijk geborduurd. De gebruikelijke kleur is wit. Wordt het velum echter tijdens de eucharistieviering gedragen, dan heeft het de liturgische kleur van de betreffende dag.

De **albe** (doopkleed) is het witte onderkleed dat een katholieke priester of diaken draagt onder zijn andere gewaden, namelijk de cingel, de stola en de kazuifel of de dalmatiek (bij de diaken). De misdienaars en acolieten dragen van oudsher de toog met daarover de superplie, tegenwoordig ook wel een albe.

Albe komt van het Latijnse *albus*, wit. De oorsprong van dit gewaad is dan ook te vinden bij de witte kleding die dopelingen in de Kerk droegen ten teken van hun nieuwverworven zuiverheid. Er wordt nog weleens gesproken over een "witte albe". Dit is dubbelop: een albe is altijd wit. De albe is nog steeds de standaardkleding voor iedereen (zowel de gewijde als de leek) die een rol in de liturgie vervult.

De **cingel** is het, meestal witte, koord waarmee de albe van katholieke geestelijken om het lichaam wordt vastgehouden. Het herinnert de geestelijke aan kuisheid: dat de Heer als een gordel mag zijn. Aan beide uiteinden zit gewoonlijk een kwastje. In sommige kerken is de cingel in onbruik geraakt omdat priesters tegenwoordig hun stola, net als de bisschop, recht van de hals naar beneden laten hangen. Vroeger werd de stola door de priesters voor de borst altijd gekruist gedragen, zodat de cingel wel noodzakelijk was om het geheel op zijn plaats te houden. Soms is de cingel ook in de liturgische kleur van de paramenten uitgevoerd.

De **stola** is het teken van Christus' kruis dat Hij op zijn schouders heeft gedragen en behoort tot de zogenaamde insignia: liturgische kleding die aangeeft welk specifiek ambt de drager bekleedt. De diaken draagt de stola schuin.

De **dalmatiek** (*dalmatica*) is in de rooms-katholieke liturgie het eigen gewaad (oorspronkelijk wit tot de knieën reikend) van de diaken. Een dalmatiek verschilt in die zin van de kazuifel, dat het mouwen heeft. De diaken moet kunnen werken en dus de handen uit de mouwen kunnen steken. Net als het kazuifel wordt het gedragen in de kleur van het liturgisch jaar.